

UPPTÄCK PLATÅBERGSLANDSKAPET!

STEN

FRÅN MEGALIT
TILL CEMENT

Västergötlands
museum

UTFLYKTSMÅL I SKARABORG

UPPTÄCK PLATÅBERGSLANDSKAPET - FRÅN MEGALIT TILL CEMENT

Sten är ett ofantligt ämne att ta sig an. Bara västgötabergets geologi är tillräcklig för att fylla hyllmetrar och alla västgötska skolbarn har fått lära sig ramsan "USA kl. 3".

I denna utflyktsguide har vi valt människans perspektiv. Den speglar västgötarnas förhållande till platåbergen och stenen i markerna från megalitbyggarnas tidevarv för 5 000 år sedan fram till idag. Urvalet är på inget sätt heltäckande, men vi hoppas kunna ge en del nya insikter hos dig som besökare. Välkommen ut i landskapet och upptäck såväl kända som okända platser som berättar om människan och stenen. Sten är mångsidigt, färgstarkt och tidlöst!

UTFLYKTSMÅL I SKARABORG

Här följer ett brett urval av sevärda platser i Skaraborg på temat sten. Det rör sig om allt från museer till platser ute i naturen. För närmare information om de olika platserna, vägbeskrivningar och tillgänglighet hänvisas till redovisade internetsidor och den utmärkta boken ”Sevärdheter i Västergötland – Skaraborgs län” som utkom första gången 1981 och även finns i senare upplagor.

ASKEBERGA SKEPPSÄTTNING

Sveriges näst största skeppsättning efter Ale stenar, 54 meter lång.

BASTÖNA BY

Autentiskt bevarad utgård med stenmurslandskap.

www.norravanga.se/Norra_Vanga/Bastona.html

BILLINGENS NORDSPETS

Stenbrott och kalkugnsluiner samt Lilla Stolans radiumgruva.

BJERTORPS SLOTT

Sveriges yngsta slott, uppfört i jugendstil 1914 med kalkstensklädda fasader.

www.bjertorpslott.se

BRATTEFORS STENBROTT

Ett av de många kalkstensbrotten längs Kinnekulleleden.

BÖLETS MANGANGRUVA

Här har mangan brutits från 1600-talet fram till modern tid.

www.skaraborgsleder.se/vandring/se_vandring_karlsborg_bolet-gruv.html

CEMENTAS STENBROTT

Det största kalkstensbrottet på Kinnekulle. Här bröts kalk för cementfabriken i Hällekis.

EKEDALEN

Rester av stenbrott och kalkugnar i anslutning till naturreservat.

EKORNAVALLEN

Gravfält med monument från alla förhistoriska epoker, bl a fyra gånggrifter.

FALBYGDENS MUSEUM

Museet skildrar Falbygdens historia, särskilt megalitkulturen. I stadsmiljön finns ett flertal megaliter bevarade, bl a i ”Plantis”.

www.falkoping.se/upplevadora/falbygdensmuseum.html

FALKÄNGENS BRUKSGATA, HÄLLEKIS

Cementas arbetarbostäder från förra sekelskiftet. Bruks- och stenmuseum.

<http://falkangen.se/hantverksbyn>

FLOBY

Alphems arboretum – skapat av brevbäraren F J Gegerfelt med sten från trakten – och stenmurslandskapet vid Väsmestorp. www.alphem.se

FORSHEMS KYRKA OCH STENMUSEUM

Romansk sandstenskyrka med reliefer från 1100-talet. Museum med liljestenar och annan medeltida gravkonst.

www.svenskakyrkan.se/gotene/forshems-kyrka

GUDHEMS KLOSTER

Ruiner efter ett cisterciensiskt nunnekloster från 1100-talet. Klostermuseum.

www.gudhem.se

GÖSSÄTER

Det mekaniska stenhuggeriet med disponentvillan och ruinerna av skifferoljeverket.

<http://kinnekullehembygd.se/gossater/>

GÖTA KANAL

Mellan Sjötorp och Hajstorp passerar Göta kanal 19 slussar. I Hajstorp hade kanalbolaget sina verkstäder för västgötalinjen.

www.gotakanal.se/sv

HUSABY

1100-talskyrka av sandsten med mäktigt västtorn, ruinerna av den medeltida biskopsborgen, bronsåldershällristningar, Lasse i bergets grotta och spår av gamla sandstensbrott.

HÄRJA KYRKA

Märklig portal och reliefer i sandsten från 1100-talet. Välbevarat romanskt kyrktorn.

KARLEBYS GÅNGGRIFTER

Gånggrifter på rad längs byn Karleby i 5000-årig odlingsbygd.

KARLSBORGS FÄSTNING

Slutvärnet är en av landets största stenbyggnader, 678 m lång, påbörjad 1819.

www.sfv.se/sv/fastigheter/sevardheter/vastra-gotlands/karlsborgs-fastning/

KINNE-KLEVA, FLOTTANS SKIFFEROLJEVERK

Där silon idag ligger finns fortfarande rester av det stora skifferoljeverk som under andra världskriget försåg Flottan med brännolja. Rödfyrshögen syns på långt håll.

KINNE-VEDUMS KYRKA

En av Västergötlands bäst bevarade romanska sandstenskyrkor från 1100-talet.

KUNGSLENA

1100-talskyrka, kyrkogård med rik gravkonst från medeltiden och framåt, minnessten över slaget vid Lena 1208, ruinen av det medeltida palatset Lenaborg.

www.svenskakyrkan.se/tidaholm/default.aspxid661442

KÄLLBY HALLAR

Gravfält med två vikingatida runstenar, en hednisk och en kristen. Den senare flyttades hit av Magnus Gabriel De la Gardie.

LEVENE RUNSTEN

På kyrkogården står Sveriges högsta runsten, närmare fem meter, hittad inmurad i kyrkan 1927.

LIDENS GÅRD

Rester av Mölltorps kalkbruk med stensbrott och kalkugnar på Billingens östsluttning, norr om Skövde.

LINDHOLMENS SLOTTSRUIN

Ruinerna efter ätten Oxenstiernas 1600-talsslott vid Ullersund.

LÄCKÖ SLOTT

Medeltida biskopsborg som under 1600-talet omvandlades till ett barockslott av grevarna De la Gardie.

www.lackoslott.se

MEDELPLANA

Stämningsfull kyrkogård med gott om lokalt producerad äldre gravkonst. Stenmuseum om geologi och kalkstenshantering.

<http://kinnekullehembygd.se/stenmuseet-i-medelplana/>

MÖSSEBERGS FORNBORG

På nordvästra delen av Mösseberg ligger en av Västergötlands största fornborgar, en tillflyktsort i förhistorisk tid, omgiven av en stenvall, över en kilometer lång.

www.lansstyrelsen.se/vastragotaland/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/historia-pa-plats/mossebergs-fornborg/Pages/default.aspx

OLSBROSTENEN

Vid Alvareds gård sydväst om kyrkan i Åsarp står en av Västergötlands märkligaste och mest utsmyckade runstenar.

QVARNSTENSGRUVAN I LUGNÅS

Arbetslivsmuseum över kvarnstensbrytningen i Lugnåsfjället.

<http://qvarnstensgruvan.se/wp>

RUNSTENSALLÉN VID DAGSNÄS SLOTT

Fornforskaren och göticisten Pehr Tham lät kring 1800 föra hit runstenar från Skaratrakten, 4 står fortfarande kvar i parken.

www.dagsnasslott.se

RÅBÄCKS MEKANISKA STENHUGGERI

Arbetslivsmuseum i det byggnadsminnesförklarade stenhuggeriet.

www.rabacksstenhuggeri.se

RÅDA KYRKA

Välbevarad 1100-talskyrka i sandsten. I det gamla sockenmagasinet finns vikingatida gravmonument i sten, hittade inmurade i kyrkan, s.k. Eskilstunakistor.

www.svenskakyrkan.se/sodrakalland

SILVERFALLEN

I naturreservatet vid Karlsforsbäcken på Billingens västsluttning finns rester av stenbrott och kalkugnar. Här tillverkades förutom bränd kalk även alun för garvning och färgning.

www.vastsverige.com/skovde/b/42678/Naturreservatet-Silverfallen-Karlsfors

www.karlsfors.se

SKARA DOMKYRKA

Redan på 1100-talet uppfördes en domkyrka i sandsten. Denna om- och tillbyggdes i gotisk stil under 1300-talet och blev slutligen restaurerad av arkitekt Helgo Zettervall på 1880- och 90-talen.

www.svenskakyrkan.se/skara

SKÅRS KALKBRUK

Vid Kinne-Kleva väster om Mössberg låg Skårs kalkbruk, vilket ägdes av ”kalkisarna” själva. Här finns rester av kalkugnar och arbetarbostäder.

SPARLÖSASTENEN

En av landets märkligaste runstenar hittade inmurad i kyrkan år 1937. Många försök att tolka figurristningarna har gjorts.

SUNTAKS GAMLA KYRKA

Ovanligt välbevarad romansk absidkyrka som inte förändrats nämnvärt sedan 1700-talet.

www.suntak.se

TOMTENS KALKBROTT

Kalkstensbrott utanför Torbjörnstorp.

TUN

Väster om kyrkan ligger ett av landets största bronsåldersrösen. Mitt emot kyrkan står en av Västergötlands äldsta skolbyggnader, uppförd i sten 1763 efter ritningar av arkitekt Olof Tempelman, byggmästare var kyrkobyggaren Sven Westman från Skärv. Initiativtagare var prosten Jonas Silvius.

www.hembygd.se/tunbygden/tuns-skolor/silviuskolan/

VABERGETS FÄSTNING

Ett av landets första insprängda bergsfort, anlagt i slutet av 1800-talet.

www.sfv.se/sv/fastigheter/sverige/vastra-gotalands-lan-o/vabergets-fastning/

VARNHEM

Cisterciensernas välbevarade klosterkyrka, ruiner-na av klostret och Kata gård. Söder om Varnhem ligger järnåldersgravfältet på Amundtorp.

www.svenskakyrkan.se/skara/varnhems-klosterkyrka
<http://vastergotlandsmuseum.se/kata-gard-varnhem/>

VÅMBS KYRKA

Ovanligt välbevarad romansk absidkyrka vid Cementa.

www.svenskakyrkan.se/skovde/vamb

VÄNERMUSEET

Vänermuseet i Lidköping speglar natur och kultur kring södra Vänern.

www.vanermuseet.se

VÄSTERPLANA

Platsen för livlig stenindustri under 1700-talet. Välbevarad medeltidskyrka i 1700-talsdräkt med gravhällar över stenhuggare. Lokal gravkonst på kyrkogården. Spår av böndernas stenbrott och kalkugnar i omgivningen.

<http://kinnekullehembygd.se/vasterplana/>
www.svenskakyrkan.se/gotene/vasterplana-kyrkan

VÄSTERGÖTLANDS MUSEUM

Basutställningen *Mellan is och eld*. Sommarutställning 2017: *Sten - från megalit till cement*.

<http://vastergotlandsmuseum.se/>

ÅSLE

Tåbebyggelse med stenmurskantad fägata, kyrkogård med rik gravkonst från medeltid och framåt, minnessten över slaget vid Åsle 1389.

www.asleta.se

- FORNLÄMNING
- KYRKA
- STENBROTT

- SLOTT/HERRGÅRD/BEFÄSTNING
- INDUSTRIMINNE

*Våmbs kyrka mot bakgrund av
cementbruk i Skövde, 1960-talet.
Foto: Pål-Nils Nilsson, ATA.*

SE UTSTÄLLNINGEN

STEN - FRÅN MEGALIT TILL CEMENT

Västergötlands museum, Skara: 1 april - 30 september 2017

Öppettider: Tisdag, torsdag, fredag: 10-16. Onsdag: 10-21.

Lördag, söndag och helgdagar: 11-16 (se aktuella öppettider på webben)

Do you want to read the information in this leaflet in your own language?

Please use the translate button on the website

www.skara.se/sten

SKARA